

Nechutová, Jana

[Šmahel, František. Humanismus v době poděbradské]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1964, vol. 13, iss. E9, pp. 212-213

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110064>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

svou teorií o vzestupné ekonomii italského zemědělství v době od III. stol. n. l. do doby karo-línské. Tato teorie zřejmě inspirovala K. Hannestada ke studiu otázky, v jakém stavu bylo italské zemědělství ve IV.—VI. stol. Hannestad se zabývá rozbohem zemědělské produkce v jed-notlivých italských oblastech, zamýšlí se nad úrovní tehdejší zemědělské techniky i nad klima-tickými poměry té doby a bere v úvahu také otázky počtu obyvatelstva v Římě a v ostatní Itálii. Přitom dochází zčásti k závěrům, které jsou ve shodě s koncepcí De Robertisovou (např. pokud jde o vývoj zemědělské techniky), zčásti k závěrům jiným. Hospodářský úpadek, který byl v přechodné době mezi starověkem a středověkem patrný zejména v jižní Itálii a který se tam v té době postupně stále více prohluboval, nelze ovšem vysvětlovat jen z podmínek vnitřně italských, nýbrž též ze souvislostí mnohem širších. Hannestad má sice na zřeteli mnohé tehdejší zvraty politické a zabývá se také vzájemnými ekonomickými vztahy Itálie s Afrikou v době, kdy v severní Africe vládli Vandalové, ale co nás v Hannestadově studii méně uspokojuje, je malá pozornost věnovaná tehdejšími výrobními vztahům a změnám, které se v nich tehdy na území celé někdejší říše římské uplatňovaly.

Josef Češka

František Šmahel, Humanismus v době poděbradské. Rozpravy ČSAV, řada společenských věd, ročník 73, seš. 6. Nakladatelství ČSAV Praha, 1963, str. 102. Ruská a francouzské resumé.

Šmahelova kniha „Humanismus v době poděbradské“ vyplňuje citelnou mezeru v literatuře o českém humanismu, ježto se pokouší — a možno předem říci, že zdařile — o marxistickou syntézu humanistické problematiky, a to právě pro období, jemuž doposud nebyla speciální monografická studie věnována. František Šmahel je konečně jako badatel o českém humanismu u nás dnes již dobře znám.

Starší monograficko-syntetická díla, řešící otázky humanismu na našem území, ovšem existují. Jde zejména o dvě rozpravy Josefa Truhláře, „Počátky humanismu v Čechách“ (1892) a „Huma-nismus a humanisté v Čechách za vlády krále Vladislava II.“ (1894). Šmahel Truhláře doplňuje ve dvou ohledech: za prvé přináší nový, marxistický pohled na problematiku, za druhé se blíže zabývá obdobím, jehož se Truhlář ve své první rozpravě, věnované ostatně z velké části stykům našich zemí s humanistickou Itálií za vlády Karla IV., vlastně jen dotýká, totiž humanismem v době Jiřího z Poděbrad. I tam, kde se látka, zpracovávaná oběma autory, stýká, je zřetelný Šmahelův přínos: pozitivista Truhlář snaží fakta, marxista Šmahel, aniž by opomíjel jejich důležitost, je uvádí v systém a hodnotí.

Tento přístup k látce je zřejmý již v úvodní kapitole, kde je vymezen předmět studia a kde Šmahel jedná především o problematice pojmů „humanismus“ a „renesance“, již se sám také teoreticky zabýval v několika časopisecky publikovaných státech. Dále je řeč o základních marxistických aspektech, jež je nutno mít na zřeteli. Důležitý je zde rozbor vztahu základny a nadstavby a otázky působení vlivů. Oba problémy však autor probírá bohužel jen příliš obecně.

Ve druhé kapitole („Předpoklady humanismu v době poděbradské“) věnuje autor pozornost jednak ekonomickým a sociálním poměrům v Čechách po válkách husitských, jednak stykům Čech s renesanční Itálií, třetí kapitola podává rozbor pronikání humanismu na pražskou univer-situ; Šmahel zde shrnul a zařadil do širších souvislostí výsledky svého bádání o tomto období Karlovy university, jež publikoval již dříve („Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské“, AUC, Historia Universitatis Carolinae Pragensis, tom. I, 1960, str. 55—90). Dále (kapitola „Humanismus v literatuře“) Šmahel zjišťuje, že „humanismus v době podě-bradské byl ve své literární podobě více pasivně receptivní než aktivně tvůrčí“ (str. 59) a že kromě díla Jana z Rabštejna si v této době „z literární tvorby humanistů zatím zaslouhují nej-většího ocenění fragmenty literární činnosti M. Šimona ze Slaného“ (tamtéž), jímž se doposud blíže zabýval pouze Rudolf Urbánek. Dílu M. Šimona se tak dostalo prvního ocenění a zařazení do širších literárněhistorických souvislostí teprve recenzovanou studií. 5. kapitola („Společenské působení humanismu v době poděbradské“) je svými závěry významná nejen pro literární historii, ale i pro dějiny ideologie a pro poznání politického dění poděbradské doby. Šmahel zde ukazuje, které vrstvy inteligence mohly humanismus přijat v té době, jak do Čech pronikal, a do jaké míry mohlo být humanismu využito v politických a ideologických bojích. Závěrečnou kapitolu věnuje autor rozboru osobnosti a díla prvního skutečného českého humanisty, Jana z Rabštejna. Šmahel zde shrnul Truhlářův výklad o Rabštejnovi v „Počátcích humanismu v Čechách“, Urbánkovu studii „Tři Janové z Rabštejna“ a Rybovy poznámky k Rabštejnově životopisu, doplnil je o několik dalších poznatků a podal ucelený obraz a první syntetické hod-nocení tohoto významného humanisty. Uzávírá, že v „Rabštejnově Dialogu se dostalo humanismu v době poděbradské překvapivého závěru: průměrnost byla dovršena tvůrčím činem... Tím

však také byly možnosti latinizujícího humanismu poděbradského období z hlediska vývoje české národní kultury vyčerpány“ (str. 91).

Důvody, pro něž tuto studii vítáme a kladně hodnotíme, již byly uvedeny. Lze si jen přát, aby se i dalším okruhům české humanistické literatury dostalo co nejdříve podobné syntézy, jakou přináší ve své knize Šmahel.

Jana Nechutová

Gajus Sallustius Krispus, Katilinovo spiknutí. Válka s Jugurthou. Přeložil Antonín Rausch. Vyšlo jako 292. sv. Světové četby v SNKLU v Praze 1962, stran 218.

Po delší době se českému čtenáři dostávají do rukou obě Sallustiovy monografie mistrně zachycující rozpor a příznaky krize římské otrokářské společnosti. Překladaři Antonínu Rauschovi se podařilo dosáhnout samozřejmého cíle, který si klade každý překladař, totiž přiblížit antického autora modernímu čtenáři. Nejde mu jen o pouhé tlumočení obsahu, nýbrž především o to, aby literární dílo napsané latinsky působilo na nynějšího čtenáře tak, jak působilo na čtenáře starověkého Říma. Překlad je vskutku prací zkušného a obratného překladaře, takže český čtenář bude se zájmem sledovat přípravu, provádění a potlačení spiknutí příslušníka římské nobility, jehož postava je výrazně nakreslena na pozadí rozpadu římské společnosti na konci republiky, vzruší se tragedií Numida Jugurthy, již zavinila ziskuchtivost a prodejnost římské šlechty, a jen stěží se ubrání, aby nepodlehł sugestivním filosofickým výkladům založeným na dualistickém názoru o protikladu těla a ducha.

Rausch svůj překlad především modernizuje. Nebojí se užít moderních termínů: kapitulace — *editio* *Iug. 70, 1*; po referátu Ciceronově — *consulente Cicerone Cat. 48, 6*; politika bez rizika — *tuta consilia 41, 2*. Hojná jsou aktuální rčení dnešní mluvy: *50, 4 praesidiis abductis až nebude tlak ozbrojené stráže; 50, 1 duces multitudinum náčelníci band; 37, 5 ei Romam sicut in sentinam confluerant ti se táhli do Říma jako do nějaké jímky; Iug. 73, 6 quorum res fidesque in manibus sitae erant jejichž veškerým majetkem a jistotou byly jejich ruce; Cat. 20, 7 ius atque dicio právní a skutečná moc.*

Složitě souvětí někdy vhodně člení v kratší samostatné celky *Cat. 20, 1; 32, 1*, jindy nahrazuje hypotaxi parataxi *31, 7*. Ale také složitě souvětí ponechává, aby neporušil logickou, případně symmetrickou stavbu věty, která je charakteristická pro antického autora a která ani nám není zcela cizí, *Iug. 14, 1*.

Překladař také leckde vynechává spojku *sed*, kde nemá význam odporovací, nýbrž ve vypravování je výrazem přechodu k něčemu novému a kde by její časté opakování působilo rušivě. Myslím však, že neprávem bylo v překladu vynecháno *sed* důrazného odporovacího významu v *Iug. 28, 4*, kde proti důkladným vojenským přípravám proti Jugurthovi a bystrosti a válečné zkušenosti Kalpurnia Bestie se staví těžkopádnost přepravy jednotek z Itálie na africkou pevninu.

Překladař ovšem nemohl vyjádřit Sallustiovo úsilí o osobitý slohový výraz, jak se projevuje výrazovou rozmanitostí, častým používáním historického infinitivu a četnými řečnickými figurami (*aliterace, antithese, chiasmus* jsou nejčastější). Výrazovou rozmanitostí se však překlad vyrovná originálu. Tak pro substantivum *lubido* několikrát se opakující v Caesarově řeči v senátu *Cat. 54* volí Rausch po každé jiný výraz: *lubidini parere fidenti se citem; lubido possidet ovládne-li nás vášně; contra lubidinem animi sui proti tužbám svého srdce; od něho odvozené lubidinose interficere zabjetej podle svého rozmaru. Nebo v Iug. 40 tanta lubido in partibus erat tak vášnivě nepřátelství bylo mezi stranami; ex lubidine plebis podle nálady lidu. U adjektiva factiosus dovedl překladař správně voleným výrazem vystihnout různé významové odstíny: *Cat. 18, 4 Piso, adulescens nobilis... factiosus urozený mladý muž... pletichářský; 51, 32 homines scelestos et factiosos ... zločinní a pletichářští lidé; Iug. 8, 1 factiosi domi doma vlivní; 15, 4 homo impiger, factiosus člověk podnikavý, politicky vlivný; 27, 2 ut per paucos factiosos Iugurthae scelus condonaretur aby pro několik pletichářů byl Jugurthovi prominut jeho zločin; 77, 1 Hamilcarem quendam, hominem nobilem factiosum že jistý H., člověk urozený a vládčytivý; 85, 3 ea agere inter invidos occursantis factiosos tohle vykonávat mezi lidmi závistivými, zlomyslnými a strachnickými. Totéž bychom mohli říci o adjektivu bonus i jiných.**

Na několika místech se podařilo překladaři podat český překlad výrazněji, než je latinský originál. Tak *Iug. 76, 6 murum arietibus feriri... vident viděti, že se zdí otřásají pod údery beranů; sluchový a zrakový vjem originálu je znásoben překladem v skládající pocit. *Cat. 10, 5 amicitias inimicitiasque non ex re, sed ex commodo aestumare přátelství i nepřátelství cenit ne podle jejich vnitřní ceny, nýbrž podle vnějšího prospěchu; doplněním adjektiv vnitřní, vnější se zvyšuje protiklad. V přání Katilinových stoupenců znát podrobněji plán a jeho provádění**